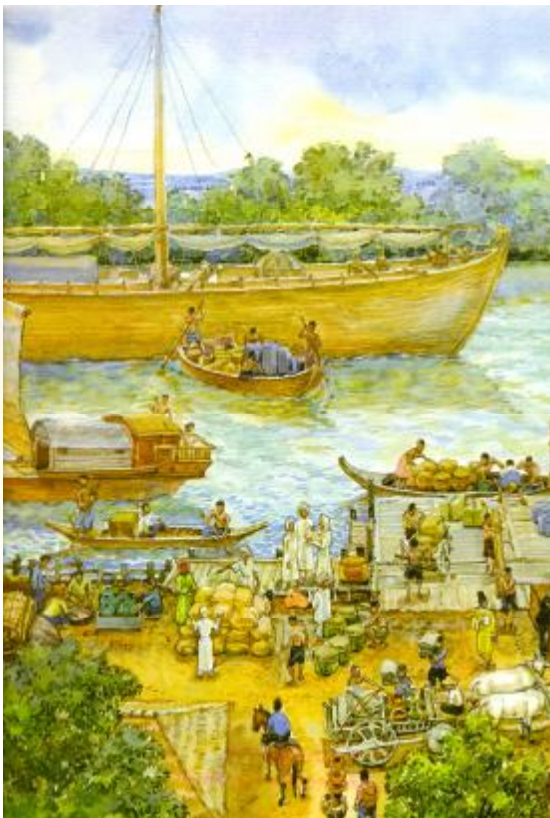


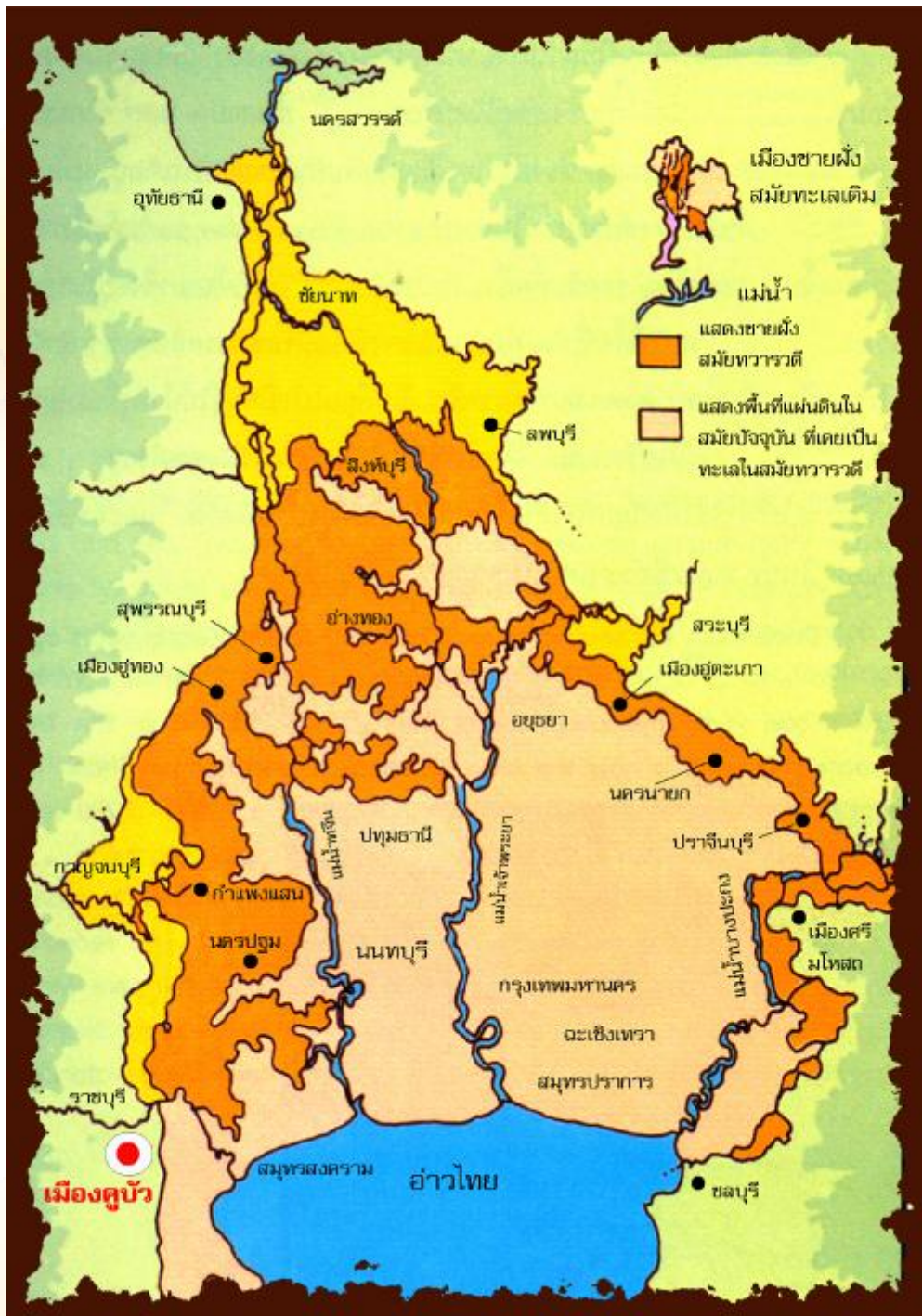
## เมืองโบราณคูบัว

โดย ศศ.จิริณี เจริญราษฎร์

เมืองโบราณคูบัว เป็นชุมชนที่มีความสำคัญแห่งหนึ่งในวัฒนธรรมทวารวดีที่อยู่ได้สุดทางตอนใต้ของกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง คืออยู่ในลุ่มแม่น้ำแม่กลอง เมืองโบราณนี้เจริญรุ่งเรืองในช่วงประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๒ - ๑๓ มีสภาพเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยขนาดใหญ่ อยู่ห่างไม่ไกลจากทะเลมากนัก พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลาดสูงขึ้นไป จนต่อเนื่องกับเนินเขาทางด้านตะวันตก ส่วนริมของที่ราบลาดลงสู่ทะเล มีร่องรอยของทางน้ำเก่า ซึ่งเดิมคือเส้นทางของแม่น้ำแม่กลองสายเก่าที่ไหลลงสู่ทะเล เป็นเส้นทางการค้าที่สำคัญ สามารถติดต่อกับชายฝั่งทะเล และเมืองโบราณที่ตั้งอยู่ในบริเวณลุ่มแม่น้ำอื่นๆ ได้โดยสะดวก เช่น ทิศเหนือมีร่องน้ำเก่าขนานกับแม่น้ำแม่กลอง สามารถติดต่อกับเมืองโบราณพงศึกในเขตอำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ทิศตะวันตกมีแนวสันทราย ใช้เป็นทางเดินไปเมืองนครปฐมโบราณได้ ทิศใต้ตามแนวสันทรายไปเมืองเพชรบุรีในสมัยโบราณไปยังพม่า หรือคาบสมุทรมลายูได้

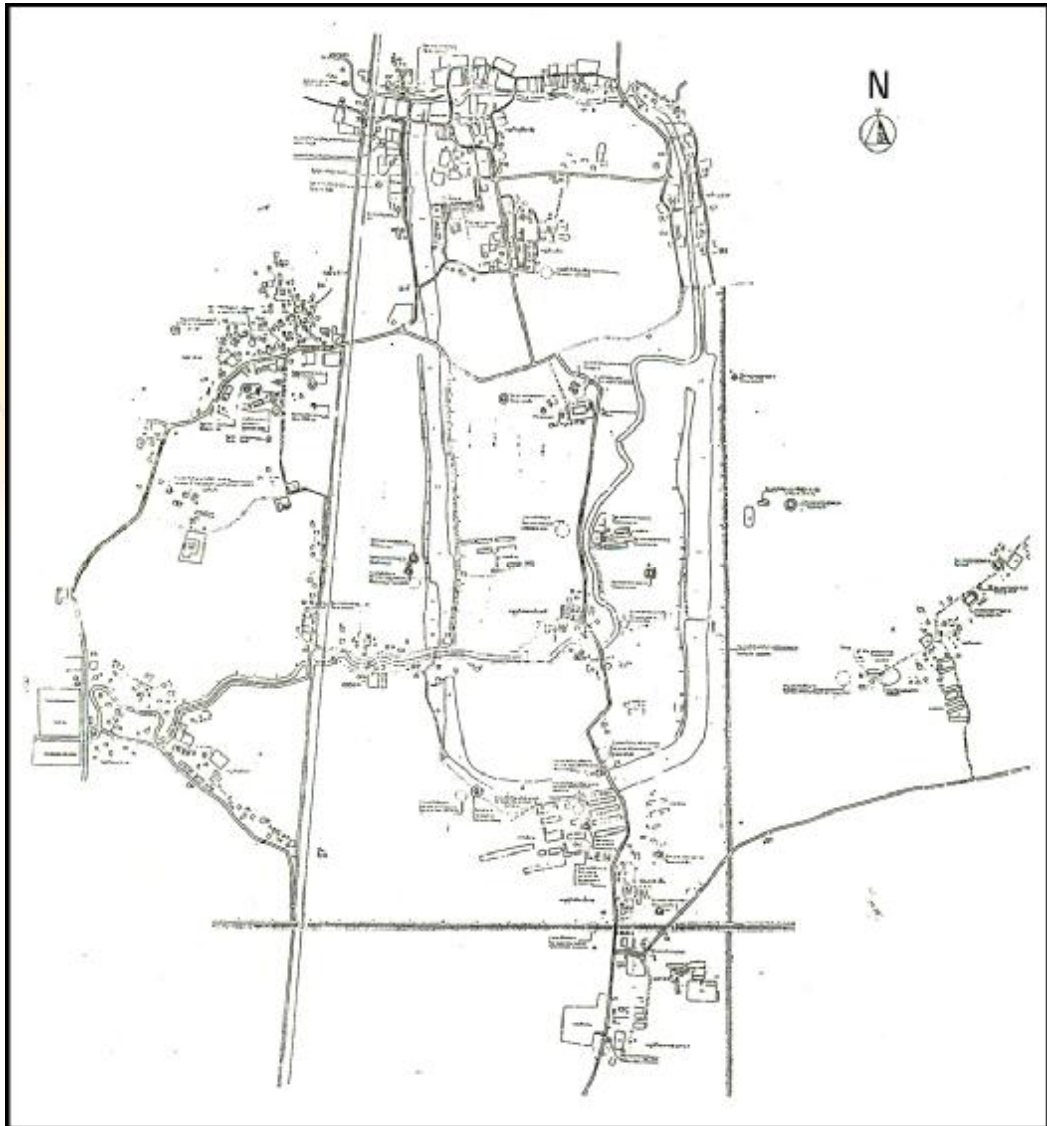


ที่ตั้งของเมืองโบราณคูบัว ตั้งอยู่ในเขตตำบลคูบัว อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ลักษณะแผนผังของเมืองโบราณเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดใหญ่ กว้าง ๘๐๐ เมตร ยาว ๒,๐๐๐ เมตร มีลักษณะเป็นเนินดินตามธรรมชาติ อยู่สูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ ๕ เมตร มีการก่อสร้างคูน้ำ ๑ ชั้น และคันดิน ๒ ชั้น ล้อมรอบตัวเมือง ซึ่งเป็นลักษณะของการสร้างเมืองแบบวัฒนธรรมทวารวดี ปัจจุบันแนวของคูน้ำเกือบทุกด้านตื้นเขิน ชาวบ้านใช้เป็นพื้นที่สำหรับทำนา ปลูกผลไม้ ขุดบ่อทำนาุ้ง ส่วนแนวคันดินทั้งชั้นนอกและชั้นใน มีการปลูกสร้างบ้านเรือนและทำถนนทับไปเกือบตลอดแนว



แผนที่แสดงที่ตั้งเมืองโบราณคูบัวสมัยทวารวดี





ผังเมืองโบราณคูบัว

จากหลักฐานที่ได้ขุดค้น พบโบราณสถานและมีโบราณวัตถุกระจายอยู่เป็นจำนวนมากทั้งในและนอกตัวเมืองโบราณคูบัว ซึ่งล้วนเป็นวัฒนธรรมทวารวดีทั้งสิ้น โดยเฉพาะภายในเมืองโบราณนี้มีวัดตั้งอยู่ ๒ แห่ง คือวัดคูบัว ตั้งอยู่ในบริเวณตอนเหนือของเมือง และวัดโหลงสุวรรณคีรี ตั้งอยู่เกือบใจกลางเมือง ภายในตัวเมืองพบโบราณสถานที่ปรากฏหลักฐานอยู่ ๘ แห่ง และโบราณสถานที่สันนิษฐานว่าเคยเป็นโบราณสถานอีก ๔ แห่ง ซึ่งถูกทำลายไปจนไม่เหลือสภาพเดิม



โบราณสถานหมายเลข ๑๘ (วัดโขลง)



โบราณสถานหมายเลข ๑๑

ส่วนพื้นที่นอกแนวคูน้ำคันดิน ทางด้านตะวันออกพบซากโบราณสถานและแหล่งโบราณคดี ๕ แห่ง ทางด้านทิศใต้มีซากโบราณสถาน ๑๑ แห่ง ทางด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ มีโบราณสถาน ๒ แห่ง และซากโบราณสถาน ๕ แห่ง ส่วนพื้นที่ทางด้านตะวันตก มีลำห้วยชินสีห์ ซึ่งไหลผ่านมาจากบ้านห้วยชินสีห์ไหลเข้าตัวเมืองโบราณคูบัว พื้นที่ด้านนี้พบซากโบราณสถานจำนวน ๒๑ แห่ง วัสดุส่วนใหญ่ที่ใช้ในการก่อสร้างโบราณสถานเหล่านี้มักใช้อิฐซึ่งมีลักษณะเฉพาะตัวของอิฐสมัยทวารวดี คือเป็นอิฐที่มีขนาดใหญ่มาก กว้างประมาณ ๑๘ ซม. ยาว ๓๔ ซม. หนา ๘ ซม. ดินที่ใช้เผาอิฐจะผสมด้วยแกลบข้าว การก่อสร้างจะใช้อิฐก่อเรียงกันขึ้นไป โดยใช้ดินเหนียวผสมน้ำอ้อยเป็นดินสอและมีการสอดด้วยปูนบ้าง

โบราณสถานส่วนใหญ่ เป็นศาสนสถานที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาทั้งนิกายเถรวาทและมหายาน ซึ่งมีลักษณะแตกต่างกันคือพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทไม่นิยมภาพประดับตกแต่งมากนัก แต่พุทธศาสนาฝ่ายมหายานนิยมประดับตกแต่งด้วยภาพปูนปั้น หรือดินเผาอย่างมากมาย โดยจะทำเป็นรูปต่างๆ ทั้งพระพุทธรูป เทวคา มนุษย์ และอมมนุษย์ ฯลฯ สำหรับพระพุทธรูป มักมีลักษณะเป็นพระพุทธรูปที่ประทับห้อยพระบาทมีดอกบัวรองรับ พระหัตถ์ซ้ายหงายบนพระเพลา พระหัตถ์ขวา ยกขึ้นเสมอพระอุระ เรียกว่าเป็นพระพุทธรูปปางแสดงธรรม หรือปางวิตรรกะ ซึ่งเป็นศิลปกรรมแบบทวารวดี นอกจากนั้นยังพบพระพิมพ์แบบต่างๆ บางองค์จารึกคาถา เข ฌมา ไว้ด้วย และพบชิ้นส่วนของธรรมจักรหินปะปนอยู่ด้วย



ภาพปูนปั้นประดับโบราณสถาน





สำหรับแหล่งโบราณที่เป็นแหล่งที่อยู่อาศัย พบร่องรอยที่น่าจะเป็นเนินดิน ซึ่งเป็นแหล่งที่อยู่อาศัย จำนวน ๒ แห่ง ได้พบกระดูกสัตว์ปะปนอยู่กับเศษภาชนะดินเผา และเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ที่ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น แว ตะคัน ตะเกียง ลูกกระสุน เบี้ย หม้อ ไห ชาม กุณที ฯลฯ นอกจากนี้ยังพบเครื่องใช้เครื่องประดับ และอาวุธที่ทำจากโลหะ หิน แก้ว เช่น ดุ้มหู แหวน กำไล ลูกกระพรวน อาวุธแบบต่างๆ ลูกปัดที่ทำด้วยกระดูกสัตว์ หิน แก้ว กระดูกสัตว์มีทั้งสัตว์บก สัตว์น้ำ สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ ทั้งสัตว์น้ำจืดและน้ำเค็ม มีทั้งสัตว์ป่าและสัตว์เลี้ยง สัตว์เหล่านี้นอกจากใช้เป็นอาหาร พาหนะ และใช้ในการเกษตรกรรมแล้ว ยังเป็นหลักฐานสะท้อนให้เห็นสภาพแวดล้อมของเมืองโบราณคูบัวเมื่อครั้งทวารวดีว่า เคยมีสภาพเป็นป่าโปร่งผสมป่าเบญจพรรณ มีแหล่งน้ำประเภท ห้วย หนอง คลอง บึง กระจายอยู่ทั่วไป และอยู่ไม่ห่างจากทะเล



ทางด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือของเมืองคูบัว ห่างไปประมาณ ๑๔ กิโลเมตร พบร่องรอยของศิลปกรรมแบบทวารวดีบนผนังถ้ำ ๔ แห่ง ในเทือกเขาสูง ซึ่งเป็นเทือกเขาหินปูน ภายในถ้ำมีการจำหลักพระพุทธรูป เช่น ในถ้ำฤาษี เป็นพระพุทธรูปนั่งห้อยพระบาท ปางแสดงธรรมหรือวิตรรกะ ได้พระพุทธรูปจารึกอักษรปัลลวะ ภาษาสันสกฤต อ่านว่า "ปุณฺณกรรมชฺระสฺรี สฺมาธิคฺคฺปฺต" แปลว่า "พระศรีสมาธิคฤตะ เป็นผู้บริสุทธิด้วยการทำบุญ" ในถ้ำอื่นอีก ๓ แห่งก็มีพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นในรูปแบบวัฒนธรรมทวารวดี เช่นเดียวกัน นอกจากนั้นในละแวกที่ไม่ห่างจาก

เขาสูง ก็พบร่องรอยชุมชนทวารวดี คือในเขตตำบลเกาะพลับพลา อำเภอเมืองราชบุรี พบเนินดินที่มีเศษภาชนะดินเผาที่มีรูปแบบของภาชนะแบบทวารวดีอยู่มากมาย และยังพบหินบด แท่นบด ระฆัง หินขนาดใหญ่ พระพิมพ์ดินเผา แม้แต่ในวัดมหาธาตุ อำเภอเมืองราชบุรี ก็พบว่าชั้นล่างสุดขององค์ปรางค์ทางแนวด้านใต้มีอิฐแบบทวารวดีเรียงเป็นแนว นับเป็นสถาปัตยกรรมร่วมสมัยทวารวดี



ภาพสิงโตดินเผา



ภาพพระขังหิน

การเสื่อมสลายของเมืองโบราณคูบัว ซึ่งเป็นชุมชนทวารวดีนั้นคงเนื่องมาจากพื้นที่บริเวณนี้ ลดความสำคัญในฐานะของความเป็นสถานีกาลค้าลง ด้วยเหตุที่เส้นทางการค้าระหว่างชุมชนใหญ่ต่างๆ เปลี่ยนเส้นทางไป พร้อมทั้งช่วงเวลาต่อมา คือในพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ได้มีวัฒนธรรมเขมร โบราณแพร่ขยายเข้ามามีอิทธิพลแทนวัฒนธรรมทวารวดี

## หนังสืออ้างอิง

สำนักงาน โบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ ๑ ราชบุรี. ๑๖๖: ความสัมพันธ์กับชุมชน

ทวารวดีในบริเวณใกล้เคียง. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, ๒๕๔๑

กรมศิลปากร. ราชบุรี กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๔

สินชัย กระบวนแสง. การขุดค้นเมืองโบราณที่บ้านคูบัว อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี กรุงเทพฯ:

วิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๖